

Research Paper

Investigating the Components of Environmental Citizen and Its Relationship with Environmental Behavior of Citizens (Case Study: Maragheh City)

Manijeh Lalehpour^{1*}, Rahime Soltanzade², Sahar Nasirian badie²

¹- Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, University of Maragheh, Iran.

²- M. A., University of Maragheh, Iran.

Received: 2020/08/20

Accepted: 2021/01/31

PP: 270-285

Use your device to scan and read the article online

Keywords:

Environmental Behavior,
Environmental Citizen,
Environmental Attitude,
Environmental Knowledge.

Abstract

The purpose of this study is to investigate the role of urban furniture in The issue of environment and its protection is the most important concern of contemporary man. The environment refers to the whole environment to which human is directly or indirectly dependent and is a process that supports living. Ever since human set foot on the planet, there has been a constant and stable interaction between him and the natural world. But with the growth of population and the industrialization of societies, it imposed an increasing demand on nature and caused its resources to be destroyed. In this regard, the main purpose of this study is to investigate the relationship between human activities and the natural environment and the level of citizens' awareness of this issue. The statistical population of the study is the citizens of Maragheh, a sample of 348 of whom were selected through the Cochran's formula. The present research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical research in terms of method, which has been done through library and field study (questionnaire). The sample members were selected through cluster-random sampling. To analyze the data, sample statistical tests and Spearman correlation coefficient were used in SPSS software environment. According to the research findings, citizens with an average of 3.4% have the necessary sensitivity and awareness about the environmental issues of their city, but due to the depth of their economic and social problems, environmental issues with 6.8% are a concern. It has not been the main people. Citizens' behavior, attitude and environmental knowledge are in good condition. But the legal-institutional components that are considered as the basis for the correct thought and action of the people, managers and officials; With an average of 2.5, they are not in a very favorable situation. There is also a relationship between the components of environmental citizenship and the environmental behavior of citizens. Therefore, by training and holding courses on proper consumption patterns and legal-institutional contexts, consumption patterns and practices in accordance with environmental values can be promoted.

Citation: Lalehpour, M; Soltanzade, R; Nasirian badie S.(2022). Investigating the Components of Environmental Citizen and Its Relationship with Environmental Behavior of Citizens (Case Study: Maragheh City): Journal Research and Urban Planning, Vol 13, No 50, PP 270-285.

DOI: 10.30495/JUPM.2022.5521

*Corresponding Author: Manijeh Lalehpour

Address: Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, University of Maragheh, Iran.

Tell: ۰۴۱-۳۷۲۷۳۰۶۸

Email: m.lalepour@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

The issue of environment and its protection is the most important concern of contemporary man. The environment refers to the whole environment to which man is directly or indirectly dependent and is a process that supports living. Ever since man set foot on the planet, there has been a constant and stable interaction between him and the natural world. But with the growth of population and the industrialization of societies, it imposed an increasing demand on nature and caused its resources to be destroyed. In this regard, the present study has examined the relationship between human activities and the natural environment and the level of citizens' awareness of this issue. Maragheh has valuable areas in terms of natural landscape and environment that has made this city known as the garden city of Iran and the fossil paradise of the world. This city is one of the ten cultural-historical cities of Iran. A look at the developments of this city shows that Maragheh during its development by destroying environmental values (destruction of gardens around the city), ignoring historical values, the destruction of historical textures, the growing trend of high-rise construction and. Has been encountered. This became the basis for a researcher to study the environmental behavior of citizens in this city. The purpose of this study is to identify the most important environmental issues in Maragheh and to assess the sensitivity and general attitude of citizens towards issues related to the urban environment and finally to provide solutions to improve the components of the environmental citizen in the city of Maragheh. In this regard, the present study seeks to answer the following questions: - How sensitive are the citizens of Maragheh to environmental issues? - What is the situation of environmental citizen components in Maragheh city? - Is there a relationship between the components of the environmental citizen and the environmental behavior of the citizens of Maragheh?

Methodology

The present research is descriptive-analytical in terms of applied purpose and method; Which has been done through field-library study. The statistical population of this study is the citizens of Maragheh. According to the general

population and housing census in 2016, this city has a population of 175255 people. From this number, using Cochran's formula, a sample of 384 people was selected. The sampling method was cluster-random. Data were collected using a 5-part and 2-part questionnaire (true and false). The questionnaire includes the component of environmental attitude with 16 items, environmental behavior with 20 items, legal-institutional component with 14 items and environmental knowledge and awareness with 21 items; They were measured on a Likert scale from strongly agree (5) to strongly disagree (1). To analyze the data, one-way statistical tests and Pearson correlation coefficient were used.

Results and discussion

Citizens' sensitivity to urban environmental issues; It is reflected in environmental behavior and its place in the daily debates of citizens. To assess this issue, 20 items were designed and significant samples of citizens' environmental sensitivity items were examined using T test (Table 2). The average sensitivity of citizens was 3.4, which is higher than the average number of this test (3). Economic issues, social problems and the problem of youth employment and unemployment are among the priorities of the citizens of Maragheh. Environmental issues with 6.8% has not been one of the main issues and concerns of the people, ie it has not been among the top three priorities of citizens. Examination of the desirability of citizens' environmental behaviors showed that there is a difference between the base limit 3 and the calculated value of 3.98 and the calculated value is more than the base limit, as a result, the environmental attitude of Maragheh citizens is in a favorable situation. The level of significance calculated for legal factors in the alpha region of 0.05 is equal to 0.000, which is less than the significance level of 0.05. But there is a difference between the base limit 3 and the calculated value of 2.54 and the calculated value is less than the base limit; Therefore, the assumption that legal and institutional factors are in a favorable position is rejected. According to the significance level of the test, the value of alpha obtained is 0.000, which is less than the significance level of 0.05. Therefore, environmental awareness and

knowledge of citizens is in a favorable situation. Also, there is a difference between the base limit, which was 1 here, and the calculated value of 1.16, and the calculated value is greater than the base limit. As a result, the environmental attitude of the citizens of Maragheh is in a favorable situation. Assessing the relationship between the components of environmental citizen and the environmental behavior of citizens showed that there is a relationship between the component of environmental attitude and environmental behavior of citizens. The value of this relationship is 0.385 and the significance level is 0.000; According to the results obtained from the correlation matrix, with 0.99 confidence, there is a relationship between legal and institutional variables and environmental behavior of citizens. The value of this relationship was 0.272 and the significance level was 0.000. According to the results obtained from the correlation matrix; with a confidence level of 0.99 and an error level of less than 0.01, there is a relationship between the variables of citizens' environmental knowledge and awareness and their environmental behaviors. The value of this relationship is -0.198 and the significance level is 0.000. The results indicate that there is a significant relationship between these two variables.

Conclusion

According to the research findings, the average sensitivity of Maragheh citizens to environmental issues is high. But their attention to environmental issues in virtual networks was only 6.3%, which shows that environmental issues have not been one of the main issues and concerns of the people. Based on the results of one-sample t-test, the environmental attitude of citizens is favorable (3.97). Citizens have the necessary knowledge about the need to protect natural resources. They also have favorable mental attitudes about the right to life for plants and animals, the sensitivity of nature's balance, the catastrophic consequences in nature due to manipulation in nature, and so on. The result of the TI test for the legal and institutional component was 1.86, which shows that the legal framework for environmental protection and the functioning of related organizations are not in a favorable position from the citizens' point of view. Citizens of Maragheh are in a good position in terms of environmental knowledge and awareness. Also, the results of Spearman correlation coefficient test showed that there is a significant relationship (Sig 0.000) between the components of environmental citizen and environmental behavior of citizens.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی مؤلفه‌های شهروند محیط‌زیستی و ارتباط آن با رفتار زیست محیطی شهروندان (مطالعه موردی: شهر مراغه)

منیژه لاله پور^۱، رحیمه سلطانزاده^۲، سحر نصیریان بدیعی^۲

- ۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.
۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.

چکیده

مقاله محیط زیست و حفاظت از آن مهم‌ترین دغدغه انسان معاصر است. محیط زیست به تمام محیطی اطلاق می‌شود که انسان به طور مستقیم یا غیرمستقیم به آن وابسته بوده و فرآیندی است که از زیستن حمایت می‌کند. از زمانی که بشر پا بر روی کره خاکی گذاشته، تعامل مداوم و پایداری بین او و جهان طبیعی برقرار بوده است. اما با رشد جمعیت و صنعتی شدن جوامع، تقاضای فزاینده‌ای را به طبیعت تحمیل و باعث تخریب منابع آن شد. در این راستا هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین فعالیت‌های انسانی با محیط زیست طبیعی و مقدار آگاهی شهروندان از این مقوله است. جامعه آماری پژوهش، شهروندان شهر مراغه است که نمونه‌ای شامل ۳۴۸ نفر از آنها از راه فرمول کوکران انتخاب شدند. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش از سنخ پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی است، که از راه مطالعه کتابخانه-ای و میدانی (پرسش‌نامه) انجام گرفته است. انتخاب اعضای نمونه از راه نمونه‌گیری خوشه‌ای-تصادفی انجام گرفته است. جهت تحلیل داده‌ها، از آزمون‌های آماری تی‌تک نمونه‌ای و ضریب همبستگی اسپیرمن در محیط نرم افزار SPSS استفاده شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، شهروندان با میانگین ۳/۴ درصد، نسبت به مسائل زیست محیطی شهر خود حساسیت و آگاهی لازم را دارند، اما به دلیل عمق مشکلات اقتصادی و اجتماعی آنها، مسائل محیط‌زیستی با ۶/۸ درصد جزء دغدغه اصلی مردم نبوده است. رفتار، نگرش و دانش زیست‌محیطی شهروندان در وضعیت مطلوب قرار دارد. اما مؤلفه‌های قانونی-نهادی که به عنوان بسترساز فکر و عمل صحیح مردم، مدیران و مسئولین محسوب می‌شود؛ با میانگین ۲/۵ وضعیت چندان مطلوبی ندارند. همچنین، بین مؤلفه‌های شهروند زیست‌محیطی با رفتار زیست‌محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. بنابراین، با آموزش و برگزاری دوره‌های آگهی مصرف صحیح و بسترسازی‌های قانونی-نهادی می‌توان الگوهای مصرف و عمل منطبق با ارزش‌های زیست محیطی را ترویج داد.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۲

شماره صفحات: ۲۷۰-۲۸۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

مبلمان شهری، کیفیت محیطی، رضایتمندی، سرزندگی.

استناد: لاله پور، منیژه؛ سلطانزاده، رحیمه؛ نصیریان بدیعی، سحر (۱۴۰۱): بررسی مؤلفه‌های شهروند محیط‌زیستی و ارتباط آن با رفتار زیست محیطی شهروندان (مطالعه موردی: شهر مراغه)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۱۳، شماره ۵۰، مردشت، صص ۲۷۰-۲۸۵.

DOI: 10.30495/JUPM.2022.5521

^۱ نویسنده مسئول: منیژه لاله پور

نشانی: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران.

تلفن: ۰۴۱-۳۷۲۷۳۰۶۸

پست الکترونیکی: m.lalepour@gmail.com

مقدمه:

بیش از پیش بشر در طبیعت؛ این تعادل در رابطه انسان و طبیعت از بین رفته و انسان بر طبیعت غلبه کرده است. این مسئله، ضرورت بررسی چگونگی رفتار انسان با محیط زیست پیرامونش و میزان دانش و آگاهی شهروندان از مسائل و مشکلات زیست محیطی را روشن می‌سازد. شهر مراغه در شمال غرب ایران و در استان آذربایجان شرقی، یکی از اکوسیستم‌های حساس کشورمان است. مراغه دارای نواحی ارزشمندی به لحاظ منظر طبیعی و محیط زیست می‌باشد که سبب شده تا این شهر به لقبی چون باغ‌شهر ایران و بهشت فسیل جهان شهرت یابد. این شهر جزو ده شهر فرهنگی-تاریخی ایران می‌باشد. مراغه با فضای سبز و باغ‌های متعدد در داخل شهر همچنین رودخانه زیبای صوفی چای که از مرکز شهر می‌گذرد، یکی از مهم‌ترین مراکز توریستی و گردشگری به حساب می‌آید، خیابان‌های مشجر و درختان سر به فلک کشیده زیبایی خاصی به خیابان‌های مراغه بخشیده است. نگاهی به روند تحولات این شهر نشان می‌دهد که مراغه در جریان توسعه خود با از بین بردن ارزش‌های محیطی (از بین رفتن باغ‌های پیرامون شهر)، نادیده گرفتن ارزش‌های تاریخی، از بین رفتن بافت‌های تاریخی، روند رو به رشد بلند مرتبه سازی و... مواجه بوده است. این مساله، زمینه‌ای شد تا محقق رفتار زیست محیطی شهروندان را در این شهر مورد بررسی قرار دهد. هدف از این پژوهش، شناسایی مهمترین مسائل زیست محیطی شهر مراغه و سنجش حساسیت و نگرش کلی شهروندان نسبت به مسائل مربوط به محیط شهری و نهایتاً ارائه راهکارهایی جهت بهبود مؤلفه‌های شهروند محیط زیستی در شهر مراغه می‌باشد. در این راستا پژوهش حاضر در پی پاسخ به سؤالات زیر انجام گرفته است:

- حساسیت شهروندان شهر مراغه نسبت به مسائل زیست محیطی چگونه است؟
- وضعیت مؤلفه‌های شهروند محیط زیستی در شهر مراغه چگونه است؟
- آیا بین مؤلفه‌های شهروند محیط زیستی با رفتار زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

- شهروند محیط زیستی و رفتار زیست محیطی

از مهم‌ترین نگرانی‌های انسان قرن بیست و یکم، مسائل و مشکلات زیست محیطی است، که بسیاری از این مسائل از رفتارهای نامناسب زیست محیطی انسان‌ها سرچشمه می‌گیرد (Asadi & Mehrabi, ۱۹۷۷: ۱۱۹). اثرات فعالیت‌های انسانی بر خاک از طریق تخلیه یا دفن زباله‌ها، نخاله‌های ساختمانی و پسماندهای خطرناک و سمی در اراضی و دشت‌های پیرامون شهری به مسمومیت خاک و فرسایش آن منجر شده است. افزون بر این، کیفیت هوا توسط گازهای شیمیایی سمی که غالباً حاصل واکنش‌های سوختن است دستخوش آلودگی جدی شده و در نتیجه انتشار گازهای ناشی از آگروز وسایل حمل و نقل شهری، ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی به صورت دی‌اکسید کربن مورد تهدید جدی قرار گرفته و سلامتی انسان و عناصر محیط زیست را در معرض خطر قرار داده است (Farahmand et al, ۲۰۱۳: ۱۱۰-۱۱۱). بسیاری بر این باورند که راه حل بحران‌های محیط زیستی را باید در تغییر رفتار و نگرش انسان و روش زندگی وی بر کوهی خاکی جستجو کرد (Hajizadeh ۱۷-۱۸: ۲۰۱۶). شهروندان با رفتارهای خود می‌توانند در کاهش مشکلات مربوط به محیط شهری خود نقش مهمی را ایفا نمایند. آن‌ها وظیفه دارند که دانش و آگاهی خود را نسبت به مسائل زیست محیطی شهر خود بالا ببرند، نسبت به مسائل پیرامونی خود حساسیت و نگرانی داشته باشند و در کاهش مشکلات شهری مشارکت نمایند (Barakpour & Jahanseir, 2016: ۱). جهت تغییر در رفتار زیست محیطی، شناسایی عوامل مؤثر بر رفتار شهروندان گام نخست است. عوامل روان‌شناختی و جامعه‌شناختی تأثیرگذار در رفتارهای زیست محیطی مسئولانه شهروندان (Mokhtari, 2013:4)، همچنین فرهنگ حفظ محیط زیست که تمام آگاهی، باورها و ارزش‌ها را در رابطه با محیط زیست در برمی‌گیرد. اگر فردی به بینش صحیحی از شیوهی رفتارش و ضرر و زیان خود و جامعه‌اش برسد و به درستی تشخیص دهد که مطلوب‌ترین عمل کدام است، نحوه رفتارها و روش زندگی در طبیعت نیز تغییر می‌یابد (Ahmadian & Hagigatian, 2016: 54). ایرانیان باستان از خوش‌نام‌ترین ملل در حفظ محیط زیست‌اند و توجه ویژه‌ی آنان به کشاورزی، تربیت حیوانات مفید، حفر قنات‌ها و کانال‌ها، پوشیده نگاه داشتن قنات‌ها و پاکیزگی محیط ریشه در دو چیز دارد: یکی آموزه‌های زرتشت و دیگری کم‌آبی سرزمین ایران که انگیزه‌ی آنان در اختراع قنات‌ها و ساختن سدها بوده است. اما طی دهه‌های اخیر و به دنبال افزایش جمعیت و بهره برداری گسترده مردم از منابع طبیعی و دخالت

نیست. رفتارهای "صحیح" بیشتر در مورد تسهیل رشد فکری فرد است و ظرفیت عاطفی که ممکن است منجر به یک فرد منتقد و فعال درگیر شود. رفتار انسان بسیار پیچیده است - آنچه که محیط زیست را شکل می‌دهد رفتارهای خاص و پیچیده انسان است. علاوه بر این، تحقیقات تجربی اختلاف بین داشتن دانش زیست محیطی و محیط زیست را نشان می‌دهند: نگرش‌های حمایتی و رفتار دوستانه محیط زیست. عوامل داخلی (و خارجی) بی‌شماری است که بر تصمیم‌گیری شخص نسبت به یک روند تأثیر می‌گذارد و توضیح می‌دهد که این تعامل چگونه است (Goldman et al, 2020: 117). پژوهش‌های تجربی طی سال‌های اخیر که مسائل و چالش‌های زیست محیطی عمق بیشتری پیدا کرده‌اند؛ به این موضوع پرداخته‌اند. که در ادامه به برخی پژوهش‌های مرتبط اشاره می‌گردد. نیازی کومله و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "فراتحلیل عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی در بین شهروندان"؛ ۷۰ پایان‌نامه و پژوهش مرتبط با رفتار زیست محیطی را شناسایی و ۱۳ مورد را به عنوان نمونه انتخاب کرده‌اند. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که، متغیرهای سن، تحصیلات، سرمایه اجتماعی و نیت زیست محیطی بیشترین اندازه اثر، و متغیرهای فردگرایی، جنسیت و سبک زندگی کمترین اندازه اثر را در رفتارهای زیست محیطی افراد دارند. مرزبان و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی که با عنوان "ارزیابی سطح آگاهی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان (مورد مطالعه: جمعیت شهری یزد)"، انجام داده‌اند؛ نشان داده‌اند که علیرغم وجود آگاهی و نگرش نسبتاً مناسب شهروندان به محیط زیست، اکثریت افراد به لحاظ رفتار زیست محیطی، عملکرد ضعیفی داشته‌اند. بنابراین برخورداری از آگاهی زیست محیطی نمی‌تواند تضمینی برای انجام رفتار زیست محیطی باشد، بلکه در این میان نیازمند شرایط و ساختار اجتماعی ترغیب‌کننده و تسهیل‌کننده انجام رفتارهای زیست محیطی وجود دارد. شبیری و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی که با عنوان "آموزش سواد انرژی در راستای عملیاتی کردن رفتار زیست محیطی"، انجام داده‌اند؛ بعد از برگزاری کلاس آموزشی برای دانش‌آموزان مقطع دبیرستان در شهر مراغه، تأثیر آموزش بر تغییر رفتار زیست محیطی دانش‌آموزان و صرفه‌جویی در انرژی‌های موجود را مثبت ارزیابی کرده‌اند. برک‌پور و جهان‌سیر (۱۳۹۵)، در پژوهشی که با عنوان "شهروندی محیط زیستی و تحلیل رفتار شهروندی در شهر قزوین"، انجام داده‌اند؛ نشان داده‌اند که، سطح دانش محیط زیستی شهروندان و ناکارآمدی عوامل زیرساختی و قانونی جهت بروز این رفتارهای زیست محیطی در سطح پایین قرار دارد.

محیط زیست عبارت است از دنیای طبیعی ما به عنوان یک کلیت یا مکان جغرافیایی خاص که انسان، جانوران و گیاهان در آن زندگی می‌کنند. از آن‌رو که بقای انسان به آگاهی و شناخت او از محیط طبیعی وابسته بوده است؛ رابطه‌ی انسان با طبیعت و اندیشیدن به محیط زیست به قدمت تاریخ زندگی بشر در روی کره زمین می‌رسد (Vagefi & Hagigatian, 2016: 374). در این میان، هدف از آموزش‌های محیط زیستی این است که در هر فرد حساسیتی نسبت به حوادث و تغییرات فیزیکی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی محیط زیست به وجود آورد و نگرانی‌هایی نسبت به مسائل به وجود آمده در وی ایجاد و نسبت به اصلاح مشکلات انسانی مانند فقر، بی‌سوادی، بی‌عدالتی اجتماعی و نظایر آن همت گماشت. با این آگاهی، مهارتی برای ابداع روش‌ها و حل مسائل زیست محیطی در شهروندان ایجاد می‌شود (Gobadpour et al, 2017: 20). رفتارهای زیست محیطی مسئولانه مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود (Navvah & forutan kia, 2012: 71). رفتارهای زیست محیطی به رفتارهایی گفته می‌شود که افراد در محیط خانه، محل کار و شهر با توجه به ملاحظات زیست محیطی و با نیت زیست محیطی انجام می‌دهند (Azadkhani et al, 2019: 142). شهروند زیست محیطی به شهروندی گفته می‌شود که میان مسئولیت‌های خود در برابر محیط زیست و قوانین موجود، به دنبال ایجاد توازن و تعادل باشد. اصطلاح شهروند زیست محیطی توسط هانگرفورد و ولک (۱۹۹۰) توسعه یافته است. آنان شهروند زیست محیطی را فردی می‌دانند که: (۱) نسبت به محیط زیست و مشکلات آن آگاهی و حساسیت دارد؛ (۲) درک روشنی از محیط زیست و مشکلات آن دارد؛ (۳) احساس نگرانی نسبت به محیط زیست خود دارد و از انگیزه کافی برای مشارکت فعالانه در بهبود محیط زیست و حفاظت از آن برخوردار است؛ (۴) از مهارت‌های لازم به منظور شناسایی و حل مشکلات زیست محیطی برخوردار است؛ (۵) به منظور حل مشکلات زیست محیطی، مشارکت فعالی در تمامی سطوح دارد (Barakpour & jahanseir, 2017: 55). مفهوم شهروند زیست محیطی مظهر رفتار است - یک شهروند فعال درگیر که حقوق و تعهدات زیست محیطی خود را در دو حوزه خصوصی و عمومی اعمال می‌کند. بر این اساس، آموزش برای شهروند زیست محیطی به معنای تغییر رفتار است. شهروندی زیست محیطی اجباری یا تلقین آمیز نیست - این امر تحمیل‌کننده

محیط‌زیست در زندگی روزمره خود به طور قابل توجهی طرفدار قوانین مشترک زیست‌محیطی و استانداردها هستند. زنان، مدیران و علاقه‌مندان به امور سیاسی امور نیز، در این میان مثبت‌تر از بقیه گروه‌ها هستند. گلدمن و همکاران^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان "آموزش شهروند زیست‌محیطی و رفتار زیست‌محیطی مسئولیت‌پذیر"؛ عوامل داخلی (یعنی روانی - اجتماعی، شخصیتی) که بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان تأثیر می‌گذارند را بررسی کرده‌اند. این پژوهش که به شیوه کیفی انجام گرفته است، مدل‌های منتخبی را در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر تصمیمات رفتاری ارائه کرده است که هم‌اکنون به عنوان چارچوب‌های اساسی در بررسی رفتار حامی محیط‌زیست و نظریه‌های معاصر منتخب تأیید شده است. دانش، نگرش، آگاهی، ارزش‌های زیست‌محیطی، نگرانی‌های زیست‌محیطی و اخلاق زیست‌محیطی، از مؤلفه‌های شناسایی شهروند محیط‌زیست هستند. همچنین این مؤلفه‌ها از مهمترین عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان هستند. در جدول شماره (۱) نظریات رفتار زیست‌محیطی ارائه شده‌اند.

در ارتباط با موضوع رفتارهای زیست محیطی شهروندان در شهر مراغه، تنها پژوهشی که انجام گرفته، تحقیق شبیری و همکاران (۱۳۹۵) است، که تأثیر آموزش بر صرفه‌جویی در انرژی‌های موجود را بررسی کرده‌اند. در بررسی هم که در ارتباط با کمیت و کیفیت برگزاری برنامه‌های آموزشی زیست محیطی در این شهر صورت گرفته؛ تنها سازمان حفاظت محیط زیست ۲ سال پیش جلسه‌ای توجیهی با جوامع محلی در ارتباط با حیات وحش منطقه برگزار کرده که هم به لحاظ شرکت‌کنندگان و محدوده تحت پوشش کوچک بوده و هم به لحاظ موضوعی این قبیل برنامه‌های آموزشی بسیار نگاه محدودی به مساله محیط زیست داشته‌اند. با توجه به حجم مشکلات زیست محیطی شهرهای ما و از جمله شهر مراغه پژوهش‌هایی از این قبیل بسیار ضرورت دارد تا سازمانهای مرتبط در راستای آگاه‌سازی شهروندان نسبت به مسائل زیست محیطی این شهر اقداماتی انجام دهند.

همچنین این تحقیق درک عمومی شهروندان شهر قزوین را از محیط زیست شهری خود بالا ارزیابی کرده. سطح ناآگاهی شهروندان از مسائل موجود در محیط شهری خود در سطح بالا قرار دارد. در کل نتیجه حاصل از بررسی کلیه رفتارهای تعریف شده تحت عنوان رفتار شهروندی محیط زیستی پایین بوده است. همتی و شبیری (۱۳۹۴)، در پژوهشی که با عنوان "تحلیلی بر مؤلفه‌های ارتقای فرهنگ محیط زیستی (مطالعه موردی: شهروندان شهر شیراز)"، انجام داده‌اند؛ نشان داده‌اند که، فرهنگ محیط زیستی با متغیرهای امکانات و خدمات ارائه شده، احساس کارآمدی و آموزش محیط زیستی رابطه‌ای مثبت و معنادار دارد و با متغیرهای دانش محیط زیستی و هنجار اجتماعی دارای رابطه‌ای غیر معنادار است. احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، در تحقیقی که با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی نقش عوامل فرهنگی بر رفتارهای زیست محیطی شهری مورد مطالعه (شهروندان شهر کرمانشاه)، انجام داده‌اند؛ میانگین رفتارهای زیست محیطی شهروندان را متوسط رو به بالا (۳٫۱) ارزیابی کرده‌اند و بین متغیرهای ارزش، باور و آگاهی زیست محیطی با رفتارهای زیست محیطی رابطه‌ای معناداری نشان داده‌اند؛ در حالی که متغیر تحصیلات با آن رابطه ندارد. در یک نتیجه‌ی کلی، این تحقیق عوامل فرهنگی را در پیش‌بینی سیاست‌های ترویج رفتارهای زیست محیطی مسئولانه می‌داند. کتس جرو و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی که با عنوان "اقدامات نوع دوستانه و رفتار زیست محیطی" انجام داده‌اند؛ به این نتیجه رسیده‌اند که اگرچه پنج کشور (کانادا، آلمان، اسرائیل، کره جنوبی، ایالات متحده آمریکا) از بعضی جهات متفاوت هستند، اما جمعیت دانشجویان آن‌ها از نظر رفتارهای زیست محیطی و اقدامات نوع دوستانه نسبتاً مشابه هستند؛ همچنین، تفاوت معناداری بین دانشجویان در رفتارهای نوع دوستانه و نگرش‌های زیست محیطی آن‌ها وجود دارد. اورویسکا و هونادی^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان "رفتار حامی محیط‌زیست شهروندان اتحادیه اروپا: نگرشی به قوانین و استانداردهای زیست‌محیطی مشترک"، نشان داده‌اند که شهروندان اتحادیه اروپا دیدگاه عمدتاً مثبتی در مورد قانون حفاظت از محیط‌زیست اتحادیه اروپا و اجرای استانداردها نشان می‌دهند. پاسخ‌دهندگان با رفتار حامی

^۱ - Kets jero et al.

^۲ - Orviska & Hunady

^۳ - Goldman et al.

جدول شماره ۱: نظریه‌ها در زمینه‌ی رفتارهای زیست محیطی شهروندان

ردیف	نظریه	توضیحات
۱	اسکوارتز ^۱ (۱۹۷۳)	- اسکوارتز عقیده دارد در کنار انگیزه‌های شخصی، انگیزه‌های نوع‌دوستی برای انجام دادن فعالیت‌های گروهی بسیار مهم هستند. - احتمال وقوع رفتارهای مثبت محیطی زمانی است که فرد از پیامدهای زیان‌آور شرایط محیطی برای دیگران آگاهی بیشتر داشته باشد. - همچنین شخص نسبت به تغییر شرایط آسیب‌زا احساس مسؤولیت کند.
۲	فیش‌بین و آیزن ^۲ (۱۹۷۵)	- نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده: تأکید این نظریه بر تأثیر عوامل بیرونی یا خارج از کنترل شخص است. - نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده شامل فشارهای رفتاری خارج از کنترل اشخاص نیز هست و در مقایسه با فعالیت تفکر شده در پیش‌بینی رفتارهای زیست محیطی مفیدتر است.
۳	نظریه هینز و همکارانش ^۳ (۱۹۸۷)	- متغیرهای تعیین‌کننده رفتار زیست محیطی شامل: (۱) متغیرهای شناختی (۲) متغیرهای روان‌شناختی (۳) متغیرهای جمعیت شناختی است. - در این طبقه‌بندی دانش، جزء متغیرهای شناختی است. نگرش، منبع کنترل، مسؤولیت‌پذیری شخصی و تعهد شفاهی به‌عنوان متغیرهای روان‌شناختی شناخته شده‌اند. سن، درآمد، جنسیت و وضعیت تأهل جزء متغیرهای جمعیت شناختی قرار می‌گیرند. متغیرهای ذیل با رفتارهای حامی زیست محیطی ارتباط بیشتری دارند: الف) آگاهی نسبت به مسائل و مشکلات؛ ب) آگاهی نسبت به خط و مشی‌های کنش؛ ج) تصور نسبت به اثربخشی؛ د) تعهد عملی؛ و) برداشت شخصی نسبت به مسؤولیت‌پذیری.
۴	استرن و دیتز ^۴ (۱۹۹۴)	- نگرش‌های افراد در مورد موضوعات محیطی بر اساس نوع ارزشی است که این اشخاص برای خود، دیگران یا گیاهان و حیوانات (موجودات دیگر) قائل‌اند. - علاوه بر عامل نگرشی، سه عامل دیگر نیز رفتار مثبت محیطی را تحت تأثیر قرار می‌دهد نخست، عوامل زمینه‌ای نظیر هزینه‌های مادی، پاداش و دسترسی به تکنولوژی. دوم توانایی‌های فردی مثل دانش محیطی و مهارت و سوم عادات، که باید به‌منظور تغییر رفتار در جهت رفتار مثبت محیطی هدایت شوند.
۵	بیل و دال استراند ^۵ (۱۹۹۷)	- نحوه تغییر رفتار مبتنی بر عادت به روش جدید را نشان می‌دهد. - در مراحل ابتدایی علاقه یا آگاهی محیطی در رابطه با عادات قدیمی به وجود می‌آید و در این مرحله تمرکز بر رفتار موجود است. اگر این آگاهی محیطی پیش نیاید، فرد احتمالاً به تکرار عادات قدیمی خود ادامه می‌دهد. عوامل تعیین‌کننده در این مرحله ارزش‌ها، نگرش‌ها و هنجارهای مربوط به محیط هستند. - بر اساس ارزیابی فرد از موقعیت‌ها، عادات جدید به وجود می‌آیند یا عادات قدیمی مقاوم می‌شوند.
۶	پارادایم نوین زیست محیطی ^۶	- انتقال از پارادایم مسلط اجتماعی (که اولویتش بر رشد اقتصادی قرار دارد) به پارادایم نوین زیست محیطی (که حفظ ارزش‌های محیطی می‌باشد) را مورد توجه قرار داده است. - امور آدمیان تنها از عوامل اجتماعی-فرهنگی تأثیر نمی‌پذیرد، بلکه کنش و واکنش‌های پیچیده در شبکه طبیعت نیز بر امورشان اثر می‌نهد، به‌طوری‌که اعمال انسانی می‌تواند پیامدهای نامتعددی داشته باشد. - انسان‌ها به محیط زیست بیوفیزیکی متناهی وابسته هستند که محدودیت‌های فیزیکی و زیست‌شناختی برایشان مقرر می‌کند. - بر اساس این نظریه امورات انسانی تحت تأثیر طبیعت و همین‌طور جامعه قرار می‌گیرد به همین ترتیب، محیط بیوفیزیکی، محیط مادی برای کنش انسانی ایجاد می‌کند.

منبع: اقتباس از نصرتی نژاد، (۱۳۹۵). حمایت‌خواه چهارمی، (۱۳۹۶). اسدی و مهرابی، (۱۳۹۷)، فریک و همکاران^۷ (۲۰۰۴)، کریمی و همکاران^۸ (۲۰۱۵)، گلدمن و همکاران (۲۰۲۰).

کیفیت برگزاری برنامه‌های آموزشی زیست محیطی در این شهر صورت گرفته؛ تنها سازمان حفاظت محیط زیست ۲ سال پیش جلسه‌ای توجیهی با جوامع محلی در ارتباط با حیات وحش منطقه برگزار کرده که هم به لحاظ شرکت‌کنندگان و محدوده تحت

در ارتباط با موضوع رفتارهای زیست محیطی شهروندان در شهر مراغه، تنها پژوهشی که انجام گرفته، تحقیق شبیری و همکاران (۱۳۹۵) است، که تأثیر آموزش بر صرفه‌جویی در انرژی‌های موجود را بررسی کرده‌اند. در بررسی هم که در ارتباط با کمیت و

^۱ - Bill & Dal Strand

^۲ - New Environmental Paradigm

^۳ - Frick et al

^۴ - Carmi et al

^۱ - Schwartz

^۲ - Fishbone & Eisen

^۳ - Heinz et al

^۴ - Stern & Ditz

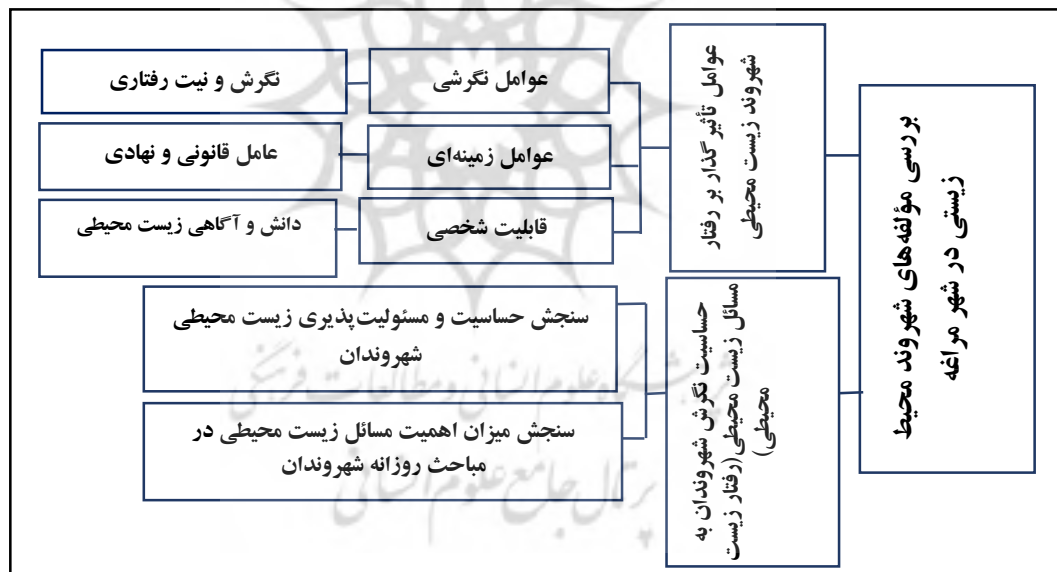

پیشنهادی شهر، مراغه به ۲۶ محله تقسیم شده است. از این میان، ۱۳ محله (خوشه) به قید قرعه جهت مطالعه انتخاب شدند. در ادامه در هر یک از این خوشه‌ها نمونه‌گیری به صورت تصادفی انجام گرفت. از هر خوشه متناسب با حجم جمعیت، نمونه اخذ شد. متغیرهای مورد بررسی در شکل شماره (۱) ارائه شده است. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه‌ی ۵ بخشی و دو بخشی (درست و نادرست) و روایی صوری آن توسط متخصصین مربوطه مورد تأیید و آلفای کرونباخ برای سوالات پرسشنامه ۰/۷۶ محاسبه شد. پرسشنامه شامل مؤلفه نگرش زیست محیطی با ۱۶ گویه، رفتار زیست محیطی با ۲۰ گویه، مؤلفه قانونی-نهادی با ۱۴ گویه و دانش و آگاهی زیست محیطی با ۲۱ گویه است؛ که سنجش آنها بر اساس طیف لیکرت از کاملاً موافقم (۵) تا کاملاً مخالفم (۱) انجام گرفت. داده‌ها پس از جمع‌آوری وارد نرم افزار SPSS شد. برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری تی تک نمونه‌ای و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

پوشش کوچک بوده و هم به لحاظ موضوعی این قبیل برنامه‌های آموزشی بسیار نگاه محدودی به مساله محیط زیست داشته‌اند. با توجه به حجم مشکلات زیست محیطی شهرهای ما و از جمله مراغه پژوهش‌هایی از این قبیل بسیار ضرورت دارد تا سازمانهای مرتبط در راستای آگاه‌سازی شهروندان نسبت به مسائل زیست محیطی این شهر اقداماتی انجام دهند.

مواد و روش تحقیق:

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش، از سنخ تحقیقات توصیفی-تحلیلی است؛ که از طریق مطالعه کتابخانه‌ای- میدانی انجام گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، شهروندان شهر مراغه می‌باشد. این شهر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ دارای جمعیتی برابر با ۱۷۵۲۵۵ نفر می‌باشد. که از این تعداد با استفاده از فرمول کوکران، با در نظر گرفتن خطای آزمون ۹۵ درصد و آلفای ۰/۰۵، نمونه‌ای مشتمل بر ۳۸۴ نفر انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای-تصادفی بود. بر اساس طرح جامع

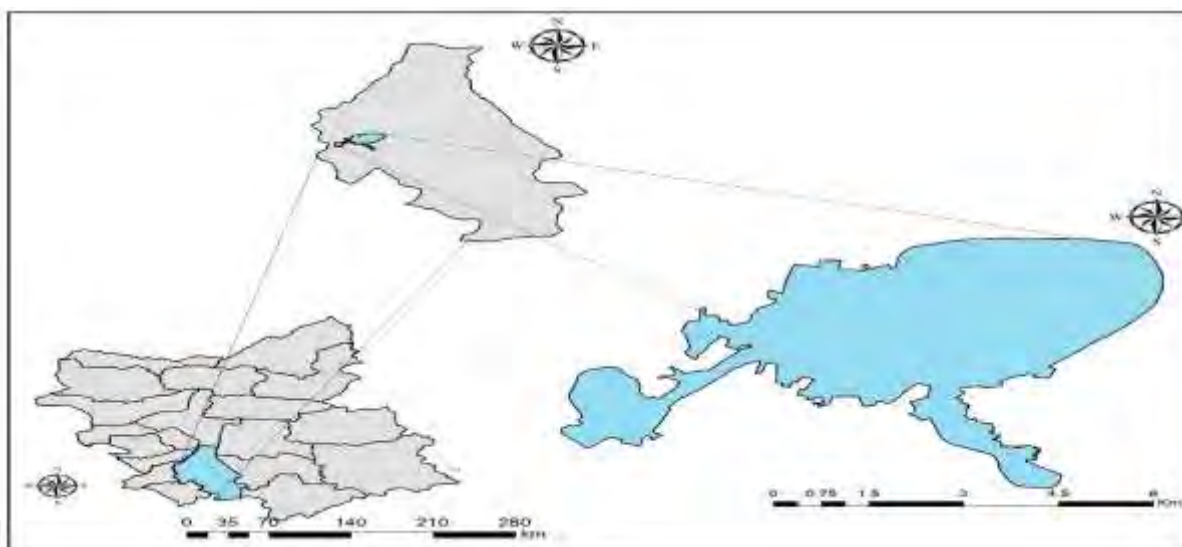

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش، شامل مؤلفه‌های شهروند زیست محیطی. (منبع: مطالعات نویسنده، ۱۳۹۸).

محدوده مورد مطالعه:

محاصره ساختمان‌های بی‌روح قرار گرفته و رفته رفته از فضای سبز این شهر و محدوده باغی آن کاسته شده است. مراغه با مسائل زیست محیطی عیدهای نظیر: نادیده گرفتن بناهای تاریخی شهر و فرسودگی آنها و بی‌توجهی مسئولین به حفظ و نگهداری و مرمت آنها، آلوده شدن مسیر رودخانه صوفی‌چای در گذر از زمین‌های کشاورزی و روستاهای منطقه، دفع پسماندهای کارخانجات شیشه‌سازی مراغه، نامناسب بودن روش دفن زباله شهر و فقدان کارخانه بازیافت زباله، مواجهه است.

محدوده مورد مطالعه تحقیق شهر مراغه است (شکل شماره ۲). موقعیت جغرافیایی این شهر در دامنه کوه سهند، باعث شده تا جزو یکی از اکوسیستم‌های فوق العاده جذاب کشورمان باشد. مراغه در گوشه شمال غربی کشور واقع شده و یکی از ۱۹ شهرستان استان آذربایجان شرقی بشمار می‌رود Maragheh (۹: Development and Construction Plan, ۲۰۱۲). طی سال‌های اخیر به دلیل رشد بی‌رویه بافت‌های شهری، عدم رعایت اصول شهرسازی و فروش مازاد تراکم، شهر مراغه در

شکل شماره ۲: موقعیت شهر مراغه در شهرستان مراغه و استان آذربایجان شرقی. (ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸).

بحث و ارائه یافته‌ها:

سنجش حساسیت شهروندان شهر مراغه نسبت به

مسائل محیط زیست شهری

حساسیت شهروندان نسبت به مسائل محیط‌زیست شهری؛ در رفتار زیست‌محیطی و جایگاه آن در بحث‌های روزمره شهروندان منعکس می‌شود. جهت سنجش این موضوع، ۲۰ گویه طرح گردید و با استفاده از آزمون تی‌تک نمونه‌ای معناداری گویه‌های حساسیت زیست‌محیطی شهروندان مورد بررسی قرار گرفت (جدول شماره ۲). میانگین حساسیت شهروندان ۳٫۴ بدست آمد، که از عدد متوسط این آزمون (۳) بالاتر است. نتایج حاصل از آزمون تی‌تک نمونه‌ای برای سنجش رفتار زیست محیطی شهروندان شهر مراغه نشان می‌دهد، که بین حد مینا (۳) و

مقدار محاسبه شده برای سوالات ۱۰، ۱۷، ۱۸ و ۱۹ اختلاف وجود دارد و مقدار میانگین هر کدام از این گویه‌ها پایین‌تر از حد مینا (۳) می‌باشد. به عبارتی صرفه‌جویی کردن موقع شستن ظروف (۱٫۹۳)، اعتراض به مقامات محلی یا شهری در مورد تخریب باغات پیرامون شهر یا کم شدن فضاهای سبز در داخل شهر (۲٫۷۹)، شرکت در کمپین پاک‌سازی محیط‌زیست (کاشت درخت، تفکیک زباله، بازیافت و ...) (۲٫۵۷) و شرکت در گروه‌هایی‌های با هدف حفاظت از محیط‌زیست (۲٫۵۲) پایین‌تر از میانگین ۳ می‌باشد. در بقیه گویه‌ها مقدار محاسبه شده بالاتر از حد میانگین (۳) است. این متغیرها را با برگزاری برنامه‌های آموزشی بین شهروندان و بالا بردن آگاهی زیست محیطی شهروندان می‌توان ارتقاء داد.

جدول ۲: نتیجه آزمون تی‌تک نمونه‌ای از سنجش حساسیت شهروندان شهر مراغه نسبت به مسائل زیست‌محیطی

گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری sig	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	حد پایین	حد بالا
صرفه‌جویی در مصرف انرژی (خاموش کردن لامپ اضافی، استفاده از لباس گرم بجای سوزاندن انرژی و ...)	۴٫۱۱	۰٫۸۶۹	۰٫۰۰۰	۱٫۰۲	۱٫۲۰	
جداسازی کالاهای مصرف شده مانند کیف و کفش و لباس و ... جهت استفاده مجدد توسط نیازمندان	۳٫۵۰	۱٫۲۰۳	۰٫۰۰۰	۳۸	۶۲	
استفاده از کاغذهای باطله (برای نوشتن، یادداشت و ...)	۳٫۵۵	۱٫۱۸۴	۰٫۰۰۰	۴۳	۶۷	
استفاده از وسایل استاندارد و غیر مضر برای محیط‌زیست	۳٫۴۹	۱٫۱۱۵	۰٫۰۰۰	۳۸	۶۰	
استفاده از میوه و سبزیجات طبیعی و ارگانیک	۳٫۷۶	۱٫۰۵۸	۰٫۰۰۰	۶۵	۸۶	

ادامه جدول ۲: نتیجه آزمون تی تک نمونه‌ای از سنجش حساسیت شهروندان شهر مراغه نسبت به مسائل زیست محیطی

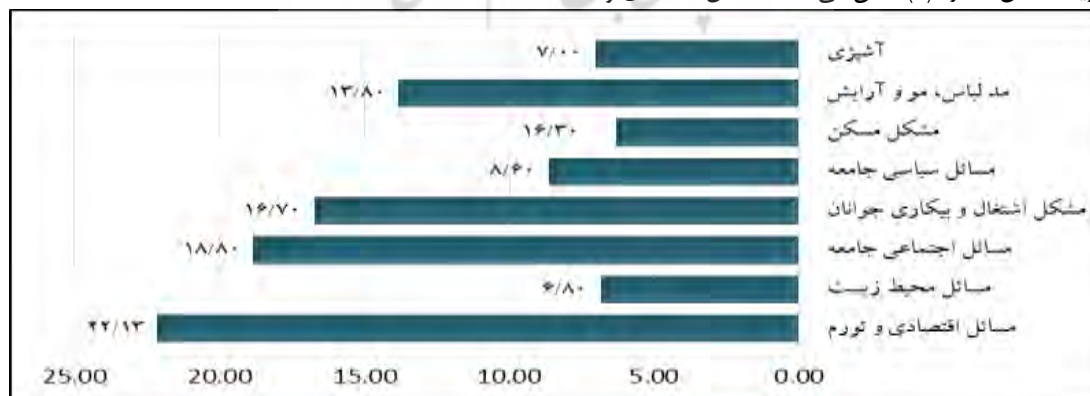
گوپه ها	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری sig	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
				حد پایین	حد بالا
جلوگیری از هدر رفتن آب در حمام، هنگام مسواک زدن و شستن ظروف	۳,۵۲	۱,۳۱۱	۰,۰۰۰	۳۹.	۶۵.
جمع‌آوری زباله‌ها در هنگام طبیعت‌گردی	۴,۳۴	۹۷۳.	۰,۰۰۰	۱,۲۴	۱,۴۴
تعمیر به موقع وسایل نقلیه شخصی به منظور جلوگیری از افزایش مصرف سوخت و آلودگی هوا	۱,۹۳	۱,۱۴۰	۰,۰۰۰	-۱,۱۸	-۹۵.
جایگزینی لوازم برقی پرمصرف با لوازم کم‌مصرف و کارآمد	۳,۶۵	۱,۲۲۵	۰,۰۰۰	۵۳.	۷۸.
خرید وسایل و کالاهای با برچسب مصرف انرژی کمتر	۳,۹۵	۱,۰۶۸	۰,۰۰۰	۸۴.	۱,۰۶
استفاده حداقل از ظروف یکبار مصرف و کیسه‌های پلاستیکی	۳,۶۱	۱,۲۵۵	۰,۰۰۰	۴۸.	۷۳.
استفاده از مواد شوینده مناسب محیط زیست	۳,۴۵	۱,۱۱۶	۰,۰۰۰	۳۳.	۵۶.
پیاپیاده‌روی و دوچرخه‌سواری و استفاده از تاکسی و اتوبوس‌های عمومی به جای سفر با ماشین شخصی	۳,۷۰	۱,۲۷۹	۰,۰۰۰	۵۷.	۸۳.
خواندن خبرنامه، روزنامه یا اسناد دیگر منتشر شده توسط گروه‌های محیط‌زیست	۳,۰۷	۱,۲۹۳	۰,۲۷۰	-۰۶.	۲۰.
اعتراض به مقامات محلی یا شهری در مورد تخریب باغ‌های پیرامون شهر یا کمبود فضای سبز در داخل شهر	۲,۷۹	۱,۳۳۱	۰,۰۰۳	-۳۴.	-۰۷.
شرکت در کمپین پاک‌سازی محیط زیست (کاشت درخت، تفکیک زباله، بازیافت و ...)	۲,۵۷	۱,۱۹۴	۰,۰۰۰	-۵۵.	-۳۱.
شرکت در جلسات و گردهمایی‌های محیط‌زیستی	۲,۵۲	۱,۲۱۵	۰,۰۰۰	-۶۰.	-۳۵.
تفکیک زباله های خشک مانند کاغذ، بطری‌های پلاستیکی و شیشه‌ای و کارتن از زباله‌های تر	۳,۰۱	۱,۳۵۹	۰,۰۶۱	-۰۱.	۲۷.

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۸)

اهمیت و جایگاه مسائل محیط‌زیستی در مباحث روزمره شهروندان:

تورم بیشتر از سایر مسائل و مشکلات، مورد توجه شهروندان شهر مراغه قرار گرفته است. مسائل اقتصادی، مشکلات اجتماعی و مشکل اشتغال و بیکاری جوانان در اولویت شهروندان مراغه‌ای قرار دارد. مسائل محیط زیستی با ۶,۸ درصد جزء مسائل اصلی و دغدغه اصلی مردم نبوده است یعنی بین سه اولویت اول شهروندان قرار نگرفته است.

جهت بررسی این موضوع یکی از سؤالات پرسشنامه به این ترتیب طرح گردید که: در شبکه‌های مجازی و اینترنت یا در مباحث روزانه به کدام یک از موارد زیر بیشتر می‌پردازید؟ همانطوریکه شکل شماره (۳) نشان می‌دهد، مسائل اقتصادی و

شکل ۳: اولویت‌بندی مباحث روزانه شهروندان در شبکه‌های مجازی و دنیای واقع. (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۸).

وضعیت مؤلفه‌های رفتار زیست محیطی در بین شهروندان شهر مراغه

بررسی مطلوبیت رفتارهای زیست محیطی شهروندان با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای انجام گرفته است. با توجه به نتایج این بررسی برای مؤلفه‌ی نگرش زیست محیطی (جدول ۳) سطح معناداری محاسبه شده در ناحیه‌ی آلفای ۰,۰۵ برابر با ۰,۰۰۰ است، که کوچکتر از سطح آلفا می‌باشد. همچنین بین حد مینا ۳ و مقدار محاسبه شده ۳,۹۸ اختلاف وجود دارد و مقدار محاسبه شده بیشتر از حد مینا است، در نتیجه نگرش زیست محیطی شهروندان مراغه در وضعیت مطلوبی قرار دارد. برای تشریح بیشتر نتیجه حاصل از این فرضیه می‌توان گفت که نگرش، یک باور ذهنی می‌باشد که افراد نسبت به یک مسئله و موضوعی دارند. درباره نگرش شهروندان مراغه نسبت به مسائل زیست محیطی نیز همین باور و نگرش وجود دارد که آن‌ها در ذهن درباره‌ی بسیاری از مسائل زیست محیطی دانش بالایی دارند. مردم نگرش بالایی نسبت به محدود بودن منابع طبیعی و لازمه حفاظت از آن، قائل بودن حق زندگی برای سایر موجودات، حساس بودن تعادل طبیعت، نتایج فاجعه‌بار در طبیعت ناشی از دستکاری در طبیعت و ... دارند ولی در عمل اکثراً ضعیف عمل کرده و بسیاری از مسائل زیست محیطی را نادیده می‌گیرند. عوامل قانونی و نهادی مؤلفه‌ی دیگری است که در جدول (۳) نتیجه آن ارائه شده است. سطح معناداری محاسبه شده برای

عوامل قانونی، در ناحیه‌ی آلفای ۰,۰۵ برابر با ۰,۰۰۰ است که کوچکتر از سطح معناداری ۰,۰۵ می‌باشد. اما بین حد مینا ۳ و مقدار محاسبه شده ۲,۵۴ اختلاف وجود دارد و مقدار محاسبه شده کمتر از حد مینا است؛ بنابراین فرض مبتنی بر اینکه عوامل قانونی و نهادی در وضعیت مطلوبی قرار دارند، رد می‌شود. یعنی عوامل قانونی و کارکرد سازمان‌ها از نظر مردم در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. بسیاری از گویه‌هایی که در این محاسبه وارد شده، نه تنها در شهر مراغه بلکه در سطح منطقه‌ای و کشوری نیز ضعیف می‌باشد. از جمله می‌توان به بازدارنده نبودن مقررات و ضوابط موجود، عدم تنبیه افراد متخلف و نبود تشویق برای حامیان حفاظت محیط زیست، ارتباط کم سازمان‌های مردمی با ادارات حفاظت محیط زیست، عدم وحدت میان سازمان‌ها، کمبود امکانات در عرصه خدمات شهری در حفاظت محیط زیست و ... اشاره کرد.

برای مؤلفه‌ی دانش و آگاهی زیست محیطی؛ همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، با توجه به سطح معنی‌داری آزمون، مقدار آلفا به دست آمده ۰,۰۰۰ است که کوچکتر از سطح معناداری ۰,۰۵ است. لذا با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت که آگاهی و دانش زیست محیطی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد. همچنین بین حد مینا که در اینجا ۱ بود و مقدار محاسبه شده ۱,۱۶ اختلاف وجود دارد و مقدار محاسبه شده بیشتر از حد مینا است. در نتیجه نگرش زیست محیطی شهروندان مراغه در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

جدول شماره ۳: نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای بر روی عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست محیطی شهروندان مراغه

شاخص	میانگین	انحراف معیار	مقدار آماره t	درجه آزادی	معناداری (sig)	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
						حد پایین	حد بالا
نگرش زیست محیطی	۳,۹۸	۰,۳۶۹۵۲	۵۱,۹۵۱	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۹۴۲۶	۱,۰۱۶۷
عوامل قانونی و نهادی	۲,۵۴	۰,۲۸۷۶۱	-۳۱,۱۱۴	۳۸۳	۰,۰۰۰	-۰,۴۸۵۵	-۰,۴۲۷۸
دانش و آگاهی زیست محیطی	۱,۱۶	۰,۱۱۶۹۵	۲۶,۸۷۹	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۱۴۸۷	۰,۱۷۲۲

(منبع: مطالعات نویسنندگان، ۱۳۹۸).

شوینده و ورود این مواد به آب‌ها، اثرات سمی روی حیات انسان و سایر موجودات زنده دارند و میزان اکسیژن‌گیری آب را کاهش می‌دهد. آگاهی از این موضوعات، در الگوهای مصرفی و سبک زندگی شهروندان بسیار تأثیرگذار است. با برگزاری دوره‌های آموزشی می‌توان با ارتقاء آگاهی زیست محیطی شهروندان، الگوهای مصرف منطبق با ارزش‌های زیست محیطی را ترویج داد.

مطابق جدول (۴)، فراوانی پاسخ‌های صحیح به طور متوسط بالای ۸۰ درصد است. پایین‌ترین سطح پاسخ‌های صحیح مربوط به الگوهای مصرف شهروندان است: به عنوان مثال، ۳۵ درصد از شهروندان به این موضوع که زباله‌های پلاستیکی دیر تجزیه می‌شوند آگاه نیستند. ۳۷ درصد به موضوع امکان بازیافت پسماندهای تر شهری جهت تهیه کود کمپوست آشنایی نداشتند. ۲۲ درصد به این موضوع آگاهی ندارند که مصرف بی‌رویه مواد

جدول شماره ۴: فراوانی پاسخ‌ها به سؤالات دانش و آگاهی شهروندان از مسائل و موضوعات زیست محیطی

گویه	درست		نادرست	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱- باران اسیدی زندگی اکثر ساکنین شهرهای بزرگ صنعتی را در معرض تهدید قرار می‌دهد.	۹۵,۱	۳۶۵	۱۹	۴,۹
۲- درختان و جنگل‌ها نقش مهمی در تنظیم آب و هوای اطراف خود دارند.	۹۵,۸	۳۶۸	۱۶	۴,۲
۳- اثر گلخانه‌ای، تغییرات آب و هوایی است که در نتیجه افزایش دی‌اکسید کربن ایجاد می‌شود.	۸۹,۶	۳۴۴	۴۰	۱۰,۴
۴- لایه ازن از تابش اشعه ماوراء بنفش به زمین جلوگیری می‌کند.	۹۵,۱	۳۶۵	۱۹	۴,۹
۵- کارخانه‌ها، ماشین‌ها و وسایلی که دارای دودکش هستند، از سوخت فسیلی استفاده می‌کنند.	۸۱,۸	۳۱۴	۷۰	۱۸,۲
۶- سوخت‌های فسیلی موادی نظیر اکسید گوگرد و دی‌اکسید کربن را وارد هوا می‌سازد.	۹۲,۲	۳۵۴	۳۰	۷,۸
۷- آلودگی هوا بیماری‌های سیستم قلبی، عروقی و ریوی را افزایش می‌دهد.	۹۴,۰	۳۶۱	۲۳	۶,۰
۸- خودروهای فرسوده چند برابر خودروهای جدید هوا را آلوده می‌کنند.	۹۵,۱	۳۶۵	۱۹	۴,۹
۹- اصطکاک لاستیک ماشین‌ها و لنت ترمزها موجب آلودگی هوا می‌شود.	۷۴,۵	۲۸۶	۹۸	۲۵,۵
۱۰- آلودگی آب‌ها، حیات گیاهان و موجودات زنده درون این آب‌ها را به مخاطره می‌اندازد.	۹۱,۴	۳۵۱	۳۳	۸,۶
۱۱- مصرف بی‌رویه شوینده‌ها، اثرات سمی بر انسان، موجودات آبی و گیاهان دارد.	۷۹,۷	۳۰۶	۷۸	۲۰,۳
۱۲- ورود شوینده‌ها به رودخانه‌ها و دریاها باعث کاهش میزان اکسیژن‌گیری آب می‌شود.	۷۷,۶	۲۹۸	۸۶	۲۲,۴
۱۳- در ایران زباله‌ها یا در خاک دفن شده یا سوزانده می‌شوند.	۸۱,۸	۳۱۴	۷۰	۱۸,۲
۱۴- شیشه دیرتر از مواد پلاستیکی تجزیه می‌شود.	۵۹,۶	۲۲۹	۱۵۵	۴۰,۴
۱۵- زباله‌های پلاستیکی در زمان اندکی تجزیه می‌شوند.	۳۴,۶	۱۳۳	۲۵۱	۶۵,۴
۱۶- از پسماندهای تر شهری (بقایای مواد غذایی و سبزیجات و گیاهان) کود کمپوست تهیه می‌شود.	۶۲,۵	۲۴۰	۱۴۴	۳۷,۵
۱۷- ادامه حیات انسان و سایر موجودات زنده بستگی به سلامتی کره زمین دارد.	۹۵,۸	۳۶۸	۱۶	۴,۲

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۸).

سنجش رابطه مؤلفه‌های شهروند محیط‌زیستی با رفتار زیست محیطی شهروندان:

بین نگرش زیست محیطی با رفتارهای زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس همبستگی در جدول (۵)؛ بین مؤلفه نگرش زیست محیطی و رفتار زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. مقدار این رابطه ۰,۳۸۵ و سطح معناداری ۰,۰۰۰

بدست آمده است؛ یعنی با بالا رفتن نگرش زیست محیطی شهروندان، رفتار زیست محیطی آنها نیز نسبتاً بالا رفته است. بین عوامل قانونی و نهادی با رفتارهای زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس همبستگی در جدول (۵)، با اطمینان ۰,۹۹ و سطح خطای کوچک‌تر از ۰,۰۱، بین متغیرهای قانونی و نهادی با رفتار زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. مقدار این رابطه با ۰,۲۷۲ و سطح معناداری ۰,۰۰۰ بدست آمده است. نتایج به دست آمده بیان‌گر آن است که بین این دو متغیر رابطه

معناداری وجود دارد. یعنی هر چقدر بستریهای قانونی-نهادی قوی‌تری وجود داشته باشد؛ رفتارهای محیط‌گرایانه بهتری شکل می‌گیرد.

بین دانش و آگاهی زیست محیطی شهروندان با رفتارهای زیست محیطی آنها رابطه وجود دارد. با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس همبستگی در جدول (۵)؛ با اطمینان ۰,۹۹ و سطح خطای کوچکتر از ۰,۰۱ بین

متغیرهای دانش و آگاهی زیست محیطی شهروندان با رفتارهای زیست محیطی آنها رابطه وجود دارد. مقدار این رابطه برابر با ۰,۱۹۸- و سطح معناداری ۰,۰۰۰ بدست آمده است. نتایج به دست آمده بیان‌گر آن است که بین این دو متغیر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. یعنی هر چه دانش و آگاهی زیست محیطی شهروندان بالا باشد، رفتارهای محیط‌گرایانه بهتری هم شکل می‌گیرد.

جدول شماره ۵: آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن برای سنجش رابطه بین مؤلفه‌ها با رفتار زیست محیطی شهروندان

متغیرها	میزان همبستگی (r)	سطح معنی‌داری (sig)
نگرش زیست محیطی	۰,۳۷۵	۰,۰۰۰
عامل قانونی و نهادی	-۰,۲۲۵	۰,۰۰۰
دانش و آگاهی زیست محیطی	-۰,۱۷۰	۰,۰۰۰

(منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۳۹۸).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

شهروند زیست محیطی فردی است که از دانش و آگاهی لازم نسبت به مشکلات زیست محیطی برخوردار بوده؛ و نسبت به مسائل محیط زیست نگرانی و حساسیت دارد. پژوهش حاضر این موضوع را در بین شهروندان شهر مراغه مورد بررسی قرار داد. بر اساس یافته‌های تحقیق، میانگین حساسیت شهروندان مراغه‌ای نسبت به مسائل زیست محیطی بالا است. اما میزان توجه آنها به مباحث زیست محیطی در شبکه‌های مجازی، تنها ۶,۳ درصد به دست آمد که نشان می‌دهد، مسائل زیست محیطی جزء مسائل اصلی و دغدغه اصلی مردم نبوده است. مسائل اقتصادی، مسائل اجتماعی جامعه، مشکل بیکاری جوانان و مسأله اشتغال آنها، مد لباس، مو و آرایش، مسائل سیاسی جامعه، آشپزی و نهایتاً مسائل زیست محیطی به ترتیب بیشترین تا کمترین فراوانی را در بحث‌های شبکه‌های مجازی شهروندان به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای، وضعیت نگرش زیست محیطی شهروندان مطلوب است (۳,۹۷). شهروندان دانش لازم نسبت به ضرورت حفاظت از منابع طبیعی را دارند. همچنین در مورد قائل شدن حق زندگی برای گیاهان و حیوانات، حساس بودن تعادل طبیعت، نتایج فاجعه بار در طبیعت ناشی از دستکاری در طبیعت و... نگرش‌های ذهنی مطلوبی دارند. نتیجه آزمون تی برای مؤلفه قانونی و نهادی مقدار ۱,۸۶ به دست آمد، که نشان می‌دهد بستریهای قانونی حفاظت از محیط زیست و کارکرد سازمان‌های مرتبط از نظر شهروندان وضعیت مطلوبی ندارد. بازدارنده نبود مقررات و ضوابط موجود، نبود تنبیه برای افراد متخلف و نبود تشویق برای حامیان حفاظت محیط زیست، ارتباط کم

سازمان‌های مردمی با ادارات حفاظت محیط زیست، ضعف هماهنگی میان نهادها و سازمان‌ها و ... در شهر مراغه نیز نظیر سایر مناطق کشورمان وضعیت نامطلوبی دارند. در مورد دانش و آگاهی زیست محیطی، شهروندان مراغه‌ای در وضعیت مطلوبی قرار دارند. نتایج آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن نشان داد که بین مؤلفه‌های شهروند محیط‌زیستی با رفتار زیست محیطی شهروندان رابطه معناداری (Sig (۰,۰۰۰) وجود دارد. بین نوع نگرش شهروندان به مسائل زیست محیطی و دانش و آگاهی آنها با رفتار زیست محیطی شهروندان رابطه وجود دارد. بدین معنی که با بالا رفتن بینش زیست محیطی و دانش و آگاهی زیست محیطی شهروندان، رفتار زیست محیطی شهروندان نیز بهتر خواهد شد. همچنین نتایج به دست آمده بیان‌گر آن است که هر چه بستریهای قانونی و نهادی قوی‌تری فراهم شود؛ رفتارهای محیط‌گرایانه بهتری شکل می‌گیرد. در ارتباط با دانش و آگاهی زیست محیطی شهروندان، پایین‌ترین پاسخ‌های صحیح مربوط به الگوهای مصرف شهروندان است، که با آموزش و برگزاری دوره‌های الگوی مصرف صحیح می‌توان آگاهی زیست محیطی شهروندان را در این موارد بالا برد. نتایج این تحقیق با نتایج پژوهش شبیری و همکاران (۱۳۹۴)، مختاری ملک آبادی و همکاران (۱۳۹۳)، اورویسکا و هونادی (۲۰۱۹)، گلدمن و همکاران (۲۰۲۰) مطابقت دارد. این پژوهش هم نظیر تحقیقات پیشین ارتباط دانش، حساسیت و آگاهی زیست محیطی شهروندان با رفتارهای زیست محیطی آنها را تأیید می‌کند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت که، با توجه به دانش و آگاهی بالای شهروندان نسبت به مسائل زیست محیطی، با برگزاری دوره‌های آشنایی با نحوه برخورد درست با طبیعت و

تأکید بیشتری کند و میل به مشارکت و مهارت آنان را در مدیریت و ساماندهی محیط زیست مد نظر قرار دهد. آشناسازی شهروندان با عواقب و پیامدهای زیست محیطی نامطلوب رفتارهای آنها، مشارکت و مهارت‌آموزی به شهروندان در زمینه مدیریت و ساماندهی محیط زیست، بالا بردن فرهنگ حفظ محیط‌زیست از داخل خانه و سپس تعمیم به جامعه، فرهنگ‌سازی در جهت استفاده نکردن از وسایل و لوازمی که فاقد استانداردهای زیست محیطی هستند؛ از راهکارهایی است که می‌توان در راستای بهبود شاخص‌های شهروند محیط زیستی ارائه داد.

الگوهای صحیح مصرف می‌توان وضعیت شاخص‌های شهروند زیست محیطی را ارتقاء داد. در حال حاضر آموزش‌های رسمی و غیررسمی می‌توانند آگاهی، اطلاعات و مهارت لازم برای عمل کردن هر چه بهتر شهروندان به قوانین زیست محیطی را فراهم کنند. وقتی می‌توان به این هدف نائل آمد که این آموزش بخشی اساسی از آموزش‌های رسمی و نیمه رسمی شده و فرآیندی مداوم در آموزش و یادگیری تلقی شود که پاسخگوی نیازها و مسائل فعلی محیط زیست بوده و نیازها و خطرات آینده را پیش‌بینی و مرتفع نماید؛ تا هر فرد بخوبی مسئولیت، وظیفه و وابستگی همه افراد را در قبال حفاظت محیط زیست درک نماید. آموزش محیط زیست باید بر آگاهی شهروندان از مشکلات

References:

۱. Asadi M, Mehrabi M. "Study the Background and Social Factors Affecting Environmental Behaviors of Citizens of Bandar Abbas", Hormozgan Cultural Journal, 2019, 10 (15): 134-118. [In Persian].
۲. Ahmadian D, Hagigatian M. "Sociological Analysis of Role of Cultural Factors on Urban Environmental Behaviors, Case Study (Kermanshah Citizens)", Journal of Urban Sociological Studies, 2017, 6 (18): 51-76. [In Persian].
۳. Azadkhani P, Sadat Nejad M, SHarafkhani J. "Study of Environmental Education and Environmental Protection Behaviors of Ilam High School Girls", Journal of Human and Environment, 2019, 16 (1): 153-139. [In Persian].
۴. Barakpour N, Jahansayr F. "Environmental Citizenship and Citizenship Behavior Analysis in Qazvin", Journal of City Identity, 2017, 10 (28): 53-66. [In Persian].
۵. Carmi N, Arnon S, Orion N. "Transforming Environmental Knowledge into Behavior: The Mediating Role of Environmental Emotions", Journal of Environmental Education, 2015, 46 (3): 183-201.
۶. Frick J, Kaiser FG, Wilson M "Environmental Knowledge and conservation behavior: exploring prevalence and structure in a representative sample", Journal of personality and individual differences, 2004, (37): 1597-1613.
۷. Farahmand M, SHokuhi far K, Sayar khalaj H. "Investigation of Social Factors Affecting Environmental Behaviors (Case Study: Citizens of Yazd)", Journal of Urban Sociological Studies (Urban Studies), 2013, 4 (10): 109-141. [In Persian].
۸. GHobad pour M, Barakat G, Farrokhian F. "Environmental Education Needs Assessment of Ahvaz Conservatory", Environmental Research Quarterly, 2017, 1(57): 19-26. [In Persian].
۹. Goldman D, Hansmann R, Cincera J, Radovic V. "Education for Environmental Citizenship and Responsible Environmental Behaviour", 2020, DOI: 10.1007/978-3-030-20249-1_8
۱۰. Hajizadeh meimandi M, Falekodin Z. "Investigation of Socio-Cultural Factors Affecting Responsible Environmental Behaviors (Case Study: Citizens of Khorramabad)", Social Development Quarterly: 2018, 12 (1), 7-36. [In Persian].
۱۱. Hedayat khah M, Ershad F, Danesh P, Gorbani M. "A Sociological Reflection on the Knowledge, Attitude, and Behaviors of Environmental Science (Tehran University Students Study)", Iranian Social Issues, 2018, 8 (1): 5-25. [In Persian].
۱۲. Hemmati Z, Shobeiry M. "Analysis of Environmental Culture Promotion Components; A Case Study of Shiraz Citizens", Iranian Cultural Research Quarterly, 2016, 8 (4), 197-215. [In Persian].
۱۳. Karimi A, Kamiar GH. "Urban Environment in the Light of Citizenship", Medical Law Quarterly, 2008, 11 (40): 81-109. [In Persian].
۱۴. Katz-Gerro T, Greenspan I, Handy F, Lee HY, Frey A. "Environmental philanthropy and environmental behavior in five countries: Is there convergence among youth?", voluntas: International Journal of Voluntary and

Nonprofit Organizations, 2015, 26 (4), 1485-1509.

۱۵. Katz-Gerro, T., Greenspan, I., Handy, F., Lee, H. Y., & Frey, A. (2015). "Environmental philanthropy and environmental behavior in five countries: Is there convergence among youth?", *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26 (4), 1485-1509.

۱۶. Marzban, A., Barzegaran, M., Hemayatkhah, M., Ayasi, M., Delavari, S., (2020), "Assessing the level of awareness and environmental behaviors of citizens (Case study: Yazd urban population)", *Journal of Health and Environment*, 12 (1): 17-30. [In Persian].

۱۷. Mokhtari, R., Abdollahi, A., Sadegi, H., (2013), "Analysis and recognition of urban environmental behaviors. Case study: Isfahan, year 1371", *Journal of Urban Research and Planning*, 5 (18): 1-20. [In Persian].

۱۸. Navah, A., Frutankia, S.H., (2012), "Investigating the Relationship between Intellectual Behavior and Environmental Behaviors (Case Study: Andimeshk Urban Community)", *Journal of Environmental Science*, (51), 68-78. [In Persian].

۱۹. Niazi, A., Zarea, B., Habibpour, K., Karami, N., (2020), "Meta-analysis of factors affecting environmental behaviors among citizens",

Journal of Iranian Social Issues, 11 (1), 281-۲۹۸. [In Persian].

۲۰. Orviska, M., Hunady, J., Mlynarova, M., (2019), "Pro-Environmental Behaviour of EU Citizens: Attitudes to Common Environmental Legislation and Standards", *Journal of Standardization Research*, 17 (1): 40-53.

۲۱. Rafia pour, S., Dadashpour, H., Tagvaie, A. (2017), "Causal factors and value center of alternative futures and the future of the desired / desirable Sustainable city based on environmental ethics" *Journal of Urban Research and Planning*, 7 (27): 1-20. [In Persian].

۲۲. Shobeiri, M., Larijani, M., Zeinali, S., (2016), "Energy literacy training to operationalize environmental behavior, *journal of Iran Energy*, 18 (4): 133-140. [In Persian].

۲۳. Vaghefi, E., Hagigatian, M., (2016), "The Role of Cultural Capital in Environmental Social Behaviors (Experimental Study: Shiraz City)", *Journal of Parliament and Strategy*, 22 (84), 371-393. [In Persian].

۲۴. Zista Consulting Engineers (Deputy of Architecture of Ministry of Housing and Urban Development), (2012), "Maragheh Construction and Development Plan" .[In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی